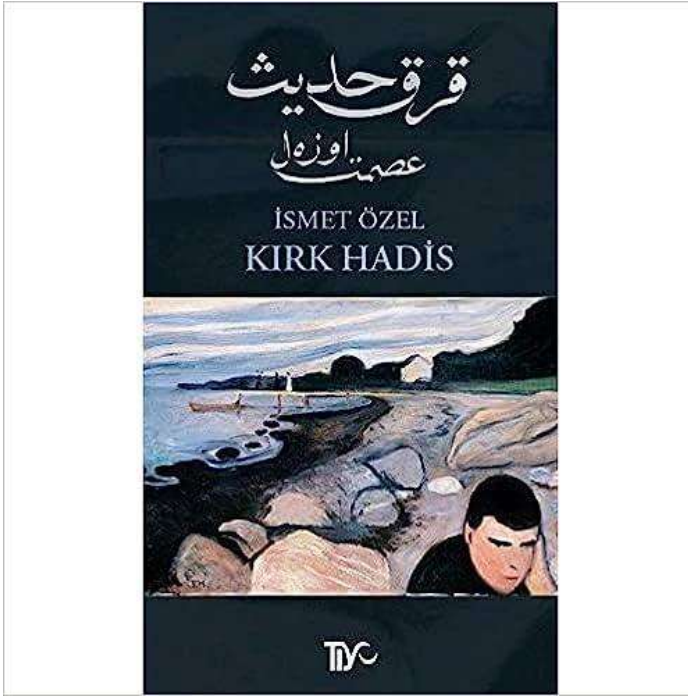

Akademik Hadisçilik Bağlamında İsmet Özel'in *Kırk Hadis* İsimli Kitabının Deęerlendirilmesi

AZRA ERGÜN ÇİÇEK*

Geliř Tarihi/Received: 21.06.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 29.06.2023

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimler Anabilim Dalı (Hadis).

Giriş

Bu çalışmada akademik olmayan hadis çalışmaları kapsamına giren İsmet Özel'in Kırk Hadis eserinin değerlendirmesi yapılacaktır. Çalışmada öncelikle akademik olan ve akademik olmayan çalışmaların genel değerlendirmesine değinilecek, ardından kırk hadis geleneği hakkında bilgi verilecektir. Bu bilgilendirmeler ile eserin değerlendirilmesine zemin hazırlanmış olup nihayetinde eserdeki görüşler ele alınacak ve sonuç kısmı ile çalışma tamamlanacaktır.

Akademik olan bir çalışma genel itibariyle üniversite bünyesinde yapılan belli sınır ve kuralları olan çalışmaları kapsamaktadır. Akademik olmayan çalışmalar ise bu durumun tam aksini teşkil etmektedir. Genel olarak akademik olan veya akademik olmayan çalışmalar hemen hemen her alanda kendini göstermektedir. Geçmişten günümüze ise çoğunlukla akademik olmayan çalışmaların halk tarafından ilgiyle takip edildiği görülmektedir. Özel olarak ilahiyat sahasını ele aldığımızda ise akademik olmayan çalışmaların halkın inanç sistemine kayda değer bir şekilde yön verdiğini görmekteyiz. İlahiyat çatısı altında durumu daha da özelleştirecek olursak hadis alanı en çok suistimale uğrayan ve akademik olmayan alanda neredeyse çoğu insanın çalışma yaptığı bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun en temel nedeni ise hadis alanının dinin temel kaynaklarından birisi olması ve halkın Peygamber'e (sav) karşı büyük teveccüh göstermesidir. Bu durumda akademik hadisçilik ve akademik olmayan hadisçilik nedir? sorunun cevaplandırılması gerekmektedir.

- a. Akademik Hadisçilik: "Akademik hadisçiliğin temeli Daru'l-Fünun ile başlamaktadır. Daha öncesinden hiçbir medrese programında bulunmayan hadis tarihi dersi Daru'l-Fünun'a ilahiyat bölümünün açılması ile birlikte konmuş ve akademik hadisçiliğin serüveni başlamıştır. Akademik hadis alanında çalışma yapan bir akademisyen hadisi sadece sened veya metin olarak değil bütün bir hadis birikimini bulunduğu kültürü de heybesine alarak inceleme faaliyeti göstermelidir."¹ Bu bağlamda akademik hadisçilik ciddi bir bilgi biri-

¹ Mehmet Emin Özafşar, "Hadisin Neliği Sorunu ve Akademik Hadisçilik", *İslamiyat*, C: 3, S: 1 (2000): 44.

kimi olan, ilim etiğine uygun ve kurallar çerçevesinde kendi düşüncelerini araştırmaları ile destekleyen ilim insanların bulunduğu bir saha olarak değerlendirilmelidir. Akademik hadisçi demek, bir pergel gibi hareket eden ve usulsüz vusul olmayacağını bilen akademisyen demektir.

- b. Akademik Olmayan Hadisçilik: Bu çalışma alanı akademik olan çalışmanın tam aksine üniversite bünyesinde yapılmayan çalışmaları kapsamaktadır. Farklı meslek guruplarından olan insanların bu alanda çalışma yaptıklarını ve eserler kaleme aldıklarını görmekteyiz. Kimisi hadisleri red üzerine kurulu kimisi de hadisleri övgü üzerine kurulu bir sistemle eserini icra etmektedir. Hadisler yukarıda da belirttiğimiz üzere halkın ilgi duyduğu bir alan olması hasebiyle akademi dışında da gönül bağı besleyen ya da tam aksi bir duygu içerisinde olan insanlar tarafından eserler verilmektedir.

Kısaca akademik olan ve akademik olmayan hadis çalışmaları nedir? Sorusuna cevap verdikten sonra çalışmamızla yakından ilgili olan kırk hadis geleceği hakkında bilgi vermemiz ele alacağımız eserin değerlendirilmesinde bize yardımcı olacaktır.

Kırk hadis, “çeşitli konulara dair kırk adet hadisi içeren eserlere denmektedir. Arapçada Erbaun hadis, Farsçada Çihil hadis ve Türkçede Kırk hadis adını alan bu eser türü hicri II. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkmış olup “Ümmetimin dinî işlerine dair kırk hadis derleyen kimseyi Allah Teâlâ fakihler ve âlimler topluluğu arasında diriltir” mealindeki zayıf bir hadise dayanmaktadır.”² İlk kırk hadisi Abdullah b. Mübârek kaleme almıştır.³ Kırk hadislerin bazı özellikleri bulunmaktadır. Bu özellikleri kısaca şöyle anlatabiliriz: “Kırk hadisler bazen sadece metinden bazen açıklamalardan bazen de şerhlerden meydana gelebilmektedir. Muhteva, şekil, muhtevanın mahiyeti, seçim prensibi, tercüme olanlar gibi özelliklerine göre kırk hadisler oldukça geniş bir

² Yaşar Kandemir, “Kırk Hadis”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Erişim Tarihi: Mayıs, 25, 2023, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kirk-hadis> el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ", Mektebetü't-Türâsu'l-İslamî, Halep, tarihsiz, II, s. 340, hadis no: 2465.

³ Yaşar Kandemir, “Kırk Hadis”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Erişim Tarihi: Mayıs, 25, 2023, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kirk-hadis>

yelpazeye ayrılmaktadır.”⁴ Bu bilgileri içeren İdris Söylemez'in *Türk İslam Edebiyatında Manzum Kırk Hadisler* adlı doktora tezine ek olarak kırk hadislerin çeşitlerine ve özelliklerine değinerek Arap, İran ve Türk dilindeki kırk hadis çalışmalarına değinerek dönemine göre kapsamlı bir çalışma yapan Abdülkadir Karahan'ın *İslam-Türk Edebiyatında Kırk Hadis* adlı eseri de zikredilmelidir.⁵ Kırk hadis yazmak meşhur olduğu günden bu yana oldukça büyük bir iştiyakla devam ettirilmiş ve gelenek haline getirilmiştir. Kırk hadis geleneğinin sadece Türklere değil tüm İslam alemine ait olduğunu da bilmek gerekmektedir. Kırk hadis yazarlarına baktığımızda İslami eğitim almış alimlerin yanı sıra bu alan dışında başka mesleklere yönelmiş insanların kırk hadis kalem aldıklarını görmekteyiz. Bu kişilerden biri de Kırk Hadis eserinin yazarı İsmet Özel'dir. Değerlendirme yaparken bize yol gösterici olması açısından yazar hakkında bilgi verecek olursak İsmet Özel, 19 Eylül 1944 Kayseri doğumludur. Aslen Sökeli bir polis memurunun altıncı çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. İlk öğrenimini Kastamonu'da ve orta öğrenimini Çankırı'da tamladıktan sonra Ankara'ya gelmiştir. 1962 yılında Siyasal Bilgiler Fakültesine girmiştir. Çeşitli siyasal durumlar ve Şairin tavrı nedeniyle 1966 yılında fakülte-den ayrılmıştır. 1972 yılında Hacettepe Üniversitesi Fransız Dili ve Edebiyatı bölümüne girmiştir. Okurken aynı zamanda da çalışma hayatına girmiş ve bu süreçte evlenmiştir. Erken yaşlarda başlayan şiir tutkusu sonraki hayatında da devam etmiş ve onun ünlü bir şair olmasına kadar süregelmiştir. Çeşitli gazetelerde yazarlık yapan İsmet Özel'in hem şiir hem de düşünce kitapları bulunmaktadır. İsmet Özel'in bugün tanıdığımız kimliğinin dışında Sosyalist bir yapıdan geldiği ve daha sonrasında düşüncelerinin evrildiğini görmekteyiz. 1980 yılından sonra tanımaya başladığımız İsmet Özel modern dönemin önemli isimlerinden birisi olmuştur.⁶

Sosyalist bir tavırdan sonra İslami bir hayat tarzını seçmesi ile hayatında dönüm noktası yaşayan İsmet Özel genellikle şair kişiliği ile tanınsa da onu bugünkü konumuna taşıyan düşünce yapısı olmuştur. İslami bir hayat tarzını

⁴ İdris Söylemez, "Türk İslam Edebiyatında Manzum Kırk Hadisler" (Cumhuriyet Üniversitesi, Doktora Tezi, 2017), 11.

⁵ Abdülkadir Karahan, *İslam-Türk Edebiyatında Kırk Hadis* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1991), İlmî Eserler 23

⁶ <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ozel-ismet>, Erişim Tarihi: Mayıs, 26, 2023.

benimsemesi ile de bu kesimin önde gelen şairlerinden birisi olarak hala varlığını ve otoritesini devam ettirmektedir.

Yazarın şöhret kazanmış birkaç eseri:

- Erbain
- Üç Zor Mesele
- Şiir Okuma Kılavuzu
- Kırk Hadis
- Waldo Sen Neden Burada Değilsin

Yazarın hayatını kısa ve öz olarak ifade ettikten sonra asıl konumuzu teşkil eden kitabın değerlendirmesi kısmına geçebiliriz.

Kitabın dış kapağı karton kapak olup görünüm itibarıyla sade bir yapıda olduğu görülmektedir. Yazarın adı ve kitabın adı günümüz Türkçesi ile yazılmakla birlikte Osmanlı Türkçesi ile de yazılmıştır. Önsöz, Mukaddime, sırasıyla kırk hadis ve Hatime bölümlerinden oluşmaktadır. Hadisler Arapçalarıyla birlikte verilip kaynakları belirtilse de hadis numaraları belirtilmemiştir. Kitabın şekilsel durumu genel itibarıyla böyle ifade edilebilir. Kitabın içeriğine geçmeden öncesinde yazarın ilahiyat eğitiminin olmadığı ve kendisinin edebi yönünün ön planda olduğunu belirtmeliyiz. Yapacağımız değerlendirme de bu bağlamda olacaktır.

Kitabı değerlendirirken bölümleri tek tek almak yerine genel bir değerlendirme yapılacak ardından ihtiyaç duyulursa özel değerlendirmelere de yer verilecektir.

Yazarın deyimiyle: *“Bu eser ismarlama üzerine tertip edilmiştir.”* Yazar önsözünde sağcılar ve solculardan bahsetmekte onların düşünce yapılarına birer sorgulama gerçekleştirmektedir. Yazarın önsözünde kırk hadis eserinin ortaya çıkma nedenine değindiğini görmekteyiz. İki neden sunmaktadır. Birincisi saltanat ile İslam akaidi arasındaki uyumsuzluktan doğan mania. İkincisi ise modernleşmenin türettiği bir çeşit ruhbanlık. Yazar önsözünde genel itibarıyla kendi düşünce yapısından bahsetmiştir. Neden kırk hadis yazdığına dair bir çerçeve çizerek akabinde mukaddimesine geçmiştir.

Mukaddime bir söz ile başlamaktadır. Söz oldukça çarpıcı ve hatta bu yazar ne diyor diyeceğimiz bir cinstendir. Söz şöyledir: *“Yaşamak bir yanlışlık, din bir bunalımdır.”* Bu sözünün altını dolduran açıklamalarını ise burada dile getirmektedir. Sözün açıklamasına baktığımızda aslında yaşamanın yanlış olmadığını ve dininde bir bunalım olmadığını açıklayan yazar, sözü bu şekilde dile

getirerek dikkatleri celbetmektedir. Bu sözünün açıklamasına mukaddimesinde yer veren yazarın oldukça kendine has bir üslupla dine bakış açısını dile getirdiği görülmektedir. Aynı zamanda Kur'an ve Sünnet kavramlarının Asr-ı Saadette ve günümüz açısından nasıl değerlendirildiğine dair de açıklama yaparak hadis ilminin doğuşuna vurgu yapmıştır. Bu doğuşa vurgu eserini kaleme almasının zeminini de doldurmak için yapılmıştır diyebiliriz. Bu bölümde yazar Avrupa ve İslam dünyasının ilmi bir karşılaştırmasını yapmaktadır. İslam dünyasının modernistlerinin geçirdiği dönüşümlerin tartışılması gerektiğine değinmektedir. Hadislere karşı olumsuz tutumu olan çevreleri eleştiren yazar kırk hadisi ele alırken önem verdiği iki meseleyi de burada zikretmektedir: “Müslüman hayatının kolaylıkla gayr-i müslim hayattan ayrılabilceğini vurgulamak ve Müslüman hayatının kesinlikle gayr-i müslim hayattan üstün olduğunu tebarüz ettirmek.” Mukaddime bölümünün hadislere geçmeden önce bir ön bilgi ve niyet belli etme aşaması olarak ele alındığını görmekteyiz.

Mukaddimesinde neden kırk hadis yazma fikrine sahip olduğunu açıklayan yazarın kırk hadis geleneğine dair bir açıklama yapmadığı görülmektedir. Mukaddimenin ardından sıra sayıları ile isimlendirdiği ve Arapça metinleri ile birlikte hadisleri zikretmiş ve yorumlamıştır. Bizde bu yorumlara dair genel değerlendirmemizi yapacağız.

İsmet Özel'in Seçtiği Kırk Hadis'e Dair Değerlendirmeler

Yazar ilk hadisin altında yaptığı açıklamasında kırk hadisi seçerken onların sahih olmasına gayret gösterdiğini belirtmektedir. Ancak kaynaklarını tam olarak verse de bab ve hadis numaralarını belirtmemesi akademik açıdan ve sıhhat tespiti açısından eksik bir nokta olarak değerlendirilebilir. Hadislerin yorumlanmasında dikkat çeken konu yazarın akademik bir çalışma iddiasında bulunmaması yaklaşımını kitap boyunca devam ettirmesidir. Yazarın hadis yorumlarını yaparken kendine has düşünce yapısını yansıtan edebi bir üslup kullanması da dikkat çeken diğer bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yazarın hadisleri yorumlarken görünen ilk anlamı değil de kendi anlam dünyasında kazandığı anlamı okurlara aktardığını görmekteyiz. Hadis metinlerine getirdiği yorumlar içerisinde anlatılan olayların kaynakları belirtilmemiş olması bu çalışmada akademik bir kaygının olmadığını göstermektedir. Nitekim yazar da bu kaygıyı taşımamaktadır. Ömrü hayatında bir kırk hadis

derlemesi yapmayı düşünerek yola çıktığını kendisi eserinin girişinde belirtmiştir.

Yazarın hadis metinlerini verirken senedini tam zikretmediğini yalnızca son ravisini söylediğini görmekteyiz. Kendisinin belirttiği gibi sahih rivayetlerden seçmeye gayret göstermesi hali akademik açıdan baktığımızda senetlerinin tam ve kaynaklarının eksiksiz verilmesi ile sağlanacak bir durum olarak değerlendirilmelidir.

Kitapta seçilen hadislerin Müslümanın anlam dünyasına hitap eden ve bir Müslümanın nasıl olması ve olmaması gerektiğine değinen hadislere daha çok yer verildiğini ve yorumlamalarda da okura bir ders verme, İslamiyet'in derinliklerini gösterme gayreti olduğunu görmekteyiz.

Hadislerin yorumlarını yaparken yazarın hem doğu hem batı felsefesinden isimlerin düşüncelerine yer verdiği görülmektedir. Bu durum yazarın pergel bakış açısıyla kendi değerlerinde sabit dururken diğer düşüncelerden de yararlanma gayretinin olduğunu açıkça göstermektedir. Okura ve kendine yönelttiği soru ve bazı ifadelerle eserin içerisinde interaktif bir hava da oluşmasını sağladığı görülmektedir. Yazarın bazen de sloganist ifadeler kullandığını ve düşünmeye sevk eden yorumlar yaptığını görmekteyiz. Bazı hadislere başlarken “çevresinde dolaşacağız ya da yol almaya gayret göstereceğiz” ifadelerini kullanmasını bu hadisi seçmek istemiş ancak anlam dünyasında tam olarak bir yorum ile hadisi taçlandıramadığı şeklinde anlayabiliriz. Bazı yerlerde hadise getireceği anlam ile kendi yapısının uyumlamasından şikâyet ederek nefsi bir muhasebe de yaptığı görülmektedir. Kırk hadisi kaleme alırken önce kendine sonra okura bir fayda sunma gayreti göze çarpmaktadır.

Bazı hadislerin hemen altında hasen mi sahih mi olduğuna dair açıklama bulunurken anlamının pek bilinmediği kelimelerin açıklandığı görülmektedir. Hadislerin yorumlarını okurken yazar ile sohbet ediyormuşçasına bir havanın söz konusu olduğunu söylemek mümkündür. Çoğu hadisin açıklamasında hadis metni verildikten sonra hadis tekrardan zikredilmektedir. Bu durum sonlara doğru oldukça sıklaşmaktadır. Kanaatimce bu hem yazarın dediği gibi hatırlatmak amacıyla yapılmış hem de dikkat çekmek amacıyla yapılmış olabilir. Yazar, hadislerin güncel ışık tutan yanlarını zikretmeyi ihmal etmemiştir. Bireyin başka bireylerle olan ilişkisi ve kamuya karşı görevleri üzerinde de vurgular yapılan hadislerin yorumuna yer verilmiştir. Haklar ve sorumluluklar üzerinde vurgu yapan hadislere sıkça yer verildiği dikkat çekmektedir.

Hadislerini yorumlarken çoğu defa 'İslam, iman ve ihsan' bahislerine vurgu yaptığı ve bir ferdin üç aşamalı olarak derece aldığına dikkat çektiği görülmektedir.

Bu kitabı okuyan bir kişinin adım adım Müslüman nasıl olmalıdır sorusuna cevap bulabileceği görülmektedir. Bu kitap için adeta bir rehber niteliğinde demek mümkündür.

Yazarın anlatım tarzı edebi kişiliği ile uyuşmaktadır. Oldukça akıcı ve anlaşılır bir üslupla yazılan eserin hadisleri yorumlarken yazarın kendi zihninde barındırdığı bilgileri de aktardığını görmekteyiz. Zihin dünyasında oldukça ciddi bir birikime sahip olduğunu kitabı okurken çok net bir şekilde görmekteyiz. Yazarın bilgi birikimini hadislerle uyumlu bir şekilde okura aktarması da oldukça önemli bir husus olarak değerlendirilebilir. Yazarın hadislerin yorumlarını yaparken güncel meselelere de değinmesi hadislerin çağa taşınması için oldukça önemli bir yaklaşımdır. Bazı hadislerin yorumlarında toplumun iyileştirilmesine dair önerilerini de serpiştirdiğini görmekteyiz.

Hatime bölümü ile sona eren eserde yazar, eklemek isteyip de ekleyemediği hadislerden bahsetmiştir. Ancak kaynaksız ve aklında kaldığı şekilde mana ile zikretmiştir. Bu hadisler hakkında da ufak da olsa bir yorumda bulunarak en son kanaatini ve temennisini zikrederek eserini nihayete erdirmiştir.

Eserinde zikrettiği hadislerin kaynaklarına baktığımızda şöyle bir kaynak listesi çıkararak kaynaklar üzerinde de bir değerlendirme yapacağız.

İsmet Özel'in Kaynakları şöyledir:

- Ahmet b. Hanbel-Müsned
- Müslim
- Tirmizî
- Nesâi/İşret'ün-nisâ
- Buhârî
- Hâkim en-nisaburî-Müstedrek
- İbn Hibban
- Ebu Davûd
- Darîmî
- Heysemî-Mecma'u'z-zevâid
- Müttaki el-Hindi-Kenzu'l-ummâl

Tespitimize yazarın en çok hadis rivayeti aldığı eser Müslim'in Sahih'idir. Kaynaklara baktığımızda hadis alanında isim yapmış eserleri tercih ettiği görülmektedir.

Sonuç

İsmet Özel'in Kırk Hadis adını verdiği eserinde hadislerin yorumları kendi ön anlamasına mukabil yer almaktadır ancak hadislere dair bir değerlendirmeye çok yer vermediği görülmektedir.

Bu çalışma akademik bir kaygı ile yazılmadığı için baştan beri belirttiğimiz gibi akademik bir çalışma olarak değerlendirilemez ancak akademik olmamasına rağmen kitleleri etkileyecek bir tarzda yazılması ve etkileyici üslup kullanması açısından kendi kulvarında takdir edilmesi gereken bir eser olarak değerlendirebiliriz.

Bu çalışmayı yaparken İsmet Özel'in Kırk Hadis eserine dair yapılan bir başka çalışma var mı? Diye baktığımızda akademik anlamda böyle bir çalışmaya rastlamadığımızı ancak akademik olmayan çevrelerce dergilerde birkaç değerlendirme yazısının olduğunu tespit ettik. Bizden önceki çalışmalardan burada yalnızca bu kadar bahsetmekle yetineceğiz. Değerlendirmemizi yaparken kendi okumalarımız ve alanımız ışığında yaptığımızı belirtmek isteriz.

Kaynakça

Kandemir, Yaşar. "Kırk Hadis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Erişim Tarihi: Mayıs, 25, 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kirk-hadis>

Karahan, Abdülkadir. "İslam-Türk Edebiyatında Kırk Hadis". Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İlmi Eserler 23, 1991.

Özafşar, Mehmet Emin. "Hadisin Neliği Sorunu ve Akademik Hadisçilik". *İslamiyat* 3. say: 1 (2000), 33-53.

Söylemez, İdris. "Türk İslam Edebiyatında Manzum Kırk Hadisler". Doktora Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi. 2017.

<https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ozel-ismet>. Erişim Tarihi: Mayıs, 26, 2023.